

فهرست مطالب

کلیات	۱۱
مفاهیم	۱۵
تعریف جرم از نظر لغوی و اصطلاحی	۱۵
بخش اول: بررسی برخی از علل و عوامل جرم	۱۷
۱-۱- زمینه‌های فرهنگی و تربیتی جرم	۱۸
۱-۱-۱- جهل و نادانی	۱۸
۲-۱-۱- کتمان حق	۲۰
۳-۱-۱- گفتار و کتب ضاله	۲۱
۴-۱-۱- تقلید کورکورانه	۲۲
۲-۱- زمینه‌های خانوادگی جرم	۲۴
۱-۲-۱- توجه به قانون وراثت	۲۵
۲-۲-۱- ازدواج صحیح	۲۸
۳-۲-۱- تربیت فرزند براساس صحیح	۳۰
۴-۲-۱- غذای حلال و حرام	۳۳
۳-۱- زمینه‌های اقتصادی جرم	۳۶
۱-۳-۱- فقر	۳۶
۲-۳-۱- ثروت	۳۸
۴-۱- زمینه‌های اجتماعی جرم	۴۰
۱-۴-۱- جو ناسالم	۴۱
۱-۴-۱- آشکار نمودن جرم	۴۶
۲-۴-۱- بی حیائی و پرده دری	۴۸
۳-۴-۱- بی تفاوتی و تماشاچی بودن	۴۹
۴-۴-۱- رضایت به گناه	۴۹
۵-۴-۱- کمک به جرم و ظلم	۵۱
۶-۴-۱- تشویق مجرم	۵۳
۲-۴-۱- رهبران گمراه	۵۴
۳-۴-۱- دوستان ناباب	۵۷
۴-۴-۱- مهاجرت	۵۹
۵-۱- زمینه‌های روانی جرم	۶۰
۱-۵-۱- نقص شخصیت مجرم	۶۱

- ۶۳ ۱-۵-۲- صفات رذیله و انحرافات اخلاقی
- ۶۳ ۱-۶- زمینة سیاسی جرم
- ۶۷ بخش دوم: آثار و پی‌آمدهای شوم جرم
- ۶۸ ۱-۲- آثار فردی
- ۶۸ ۱-۱-۲- قساوت قلب
- ۶۸ ۲-۱-۲- مانع معرفت
- ۶۹ ۱-۲-۳- مانع آرامش خاطر
- ۷۰ ۱-۲-۴- پرده دری
- ۷۰ ۱-۲-۴-۱- شراب
- ۷۱ ۱-۴-۲- قمار
- ۷۱ ۱-۲-۵- کوتاهی عمر
- ۷۲ زنا و نابودی
- ۷۳ ۱-۲-۶- کفر
- ۷۳ ۱-۲-۷- قطع روزی
- ۷۴ ۱-۲-۸- جرم مانع استجابت دعا
- ۷۵ ۲-۲- تأثیر جرم افراد بر جامعه
- ۷۶ ۱-۲-۲- حیات جمعی از دیدگاه قرآن
- ۸۰ ۲-۲-۲- دگرگونی نعمتها و نابودی ملت‌ها
- ۸۳ ۲-۳- نمونه‌هایی از مصادیق جرم و پیامدهای آنها
- ۸۳ ۱-۳-۲- ربا
- ۸۵ ۲-۳-۲- قتل نفس
- ۸۶ ۳-۳-۲- زنا
- ۸۷ ۳-۲-۵- شراب خواری و قمار
- ۸۷ ۳-۲-۶- شک و ریب
- ۸۹ بخش سوم: مبارزه با جرم
- ۹۲ ۲-۳- اصلاح ارتباطات اجتماعی
- ۹۳ ۱-۲-۳- سفارش به پرهیز از پیروی الگوهای منحرف
- ۹۵ ۲-۲-۳- سفارش به پرهیز از همنشینی با پلیدان
- ۹۶ ۳-۲-۳- امر به معروف و نهی از منکر
- ۱۰۰ ۴-۲-۳- مبارزه‌ی منفی با منحرفان
- ۱۰۱ ۳-۳- ارائه آموزش‌های همگانی

۱۰۱	۱-۳-۳- پرهیز از حضور در مکان های جرم خیز
۱۰۲	۲-۳-۳- پرهیز از همنشینی با نامحرمان
۱۰۴	۳-۳-۳- حجاب و نظارت بر زنان
۱۰۶	۴-۳- گسترش فضای دینی
۱۰۶	۱-۴-۳- خداپاوری و تأثیر آن بر کاهش جرم
۱۰۹	۲-۴-۳- آخرت محوری و نقش آن در کاهش جرم
۱۰۹	۵-۳- حفظ کرامت و منزلت انسان ها
۱۱۰	۱-۵-۳- بزرگداشت نیکوکاران
۱۱۱	۲-۵-۳- پوشاندن عیب های کوچک مردم
۱۱۲	۶-۲- اتخاذ تدابیر لازم برای رفع نیاز های اساسی
۱۱۳	۱-۶-۳- تأمین نیازهای اقتصادی و معیشتی
۱۱۳	۲-۶-۳- پرداخت دستمزد کافی
۱۱۴	۲-۶-۳- کار
۱۱۵	استنتاج
۱۱۵	پیشنهادات
۱۱۶	محدودیت ها
۱۱۷	منابع و مأخذ

avabook.com

کلیات

از موضوعات بسیار مهمی که در متون دینی بر آن صحنه گذاشته شده و از طرف حاکم شرع نسبت به آن توصیه‌ی فراوان شده است پیشگیری از وقوع جرم است. لذا در این پژوهش سعی شده ابتدا به علل و عوامل جرم پرداخته شود. از دیدگاه اسلام پدیده‌ی جنایی مشمول اصل علیت است، و عوامل و زمینه‌های متعددی اعم از فرهنگی و تربیتی، خانوادگی، اجتماعی، اقتصادی، روانی و سیاسی در این فرآیند نقش دارند. البته نقش همه‌ی این عوامل یکسان نیست و برخی از عوامل به طور مستقیم یا غیر مستقیم تأثیر دارند. مهمترین عواملی که در زمینه‌ی ارتکاب جرم تأثیر دارند عوامل محیط اجتماعی و روانی می‌باشند که تأثیری شگرف در ارتکاب جرایم دارند.

پس از علل و عوامل جرم به آثار و مصادیق آن پرداخته شده است. آثار جرم به دو دسته تقسیم می‌شود آثار فردی و اجتماعی. از آثار فردی می‌توان قساوت قلب، عدم آرامش خاطر، کفر، بی‌حیایی، پرده‌داری و... را نام برد. از آثار اجتماعی جرم می‌توان دگرگونی نعمت‌ها و نابودی ملت‌ها را عنوان کرد. جرم مصادیق فراوانی دارد که می‌توان ربا، زنا، قمار، قتل نفس و... را مثال زد. سپس به روش‌های پیشگیری از جرم پرداخته شده است از جمله این روش‌ها اجرای عدالت، اصلاح ارتباطات اجتماعی، ارائه آموزش‌های همگانی، گسترش فضای دینی و... می‌باشد که مهمترین این روش‌ها که بر دیگر روش‌ها مقدم است اجرای عدالت است.

پیشگیری از جرم از مباحث همیشه رایج و تازه‌ای است که هیچ‌گاه رنگ کهنگی و رسوب قدیم به خود نمی‌گیرد؛ زیرا از زمانی که بشر به عرصه‌ی حیات پا گذاشته، همواره طعم تلخ انحراف و کژروی از معیارهای درست، و در بند شهوات بودن و سیه‌روزی حاصل از تباهی و

جرایم را چشیده است، البته تجربه‌ی تلخ جرایم، برای بشر رهاوردهایی نیز داشته و او را با شیوه‌ها و ابزارهای گوناگون مقابله با جرایم آشنا و مسلح کرده است؛ اما جرم و انحراف نیز بسان ازدهایی هزار سر بوده که با قطع هر سر و دست آن، سر و دست دیگری روییده و روندی رو به تزايد داشته است. بدین سان، مسئله جرم و پیشگیری، همواره در حال نو شدن است و بشر هر زمان در این امید و آرزو است که آیا می‌تواند به روزی دل خوش دارد که ریشه‌های جرم و انحراف را بسوزاند و بخشکاند؟

رویکرد به متون دینی و استمداد از آموزه‌های دینی برای پیشگیری از جرم، سابقه‌ی دیرینه‌ای ندارد؛ چرا که بشر گرفتار الحاد، قرونی را بدون توجه به این مهم سپری کرد و دین را از صحنه‌ی حیات اجتماعی خود دور نگاه داشت و گمان کرد که می‌تواند فقط با خرد خود در پی سعادت خویش برآید.

اینک دوباره رویکردی نه چندان قوی به دین پیدا شده و طبیعی است که در این موقعیت جدید، از اندیشمندان دینی و به ویژه حوزه‌های دینی انتظار می‌رود که در محدوده‌ی خود، به پاسخ‌گویی این نیاز بشری پردازند. هر چند در گستره‌ی مباحث اخلاقی دین به طور غیرنظام‌مند، می‌توان آموزه‌های پیشگیری از جرم را به فراوانی یافت؛ در حالی که اندک مروری بر آموزه‌های گرانسنگ به یادگار مانده از پیشوایان دین این امر را به خوبی تداعی و اثبات می‌کند که سهم فقه پیشگیرانه می‌توانست بسیار بیش از فقه تنبیهی باشد. نکته‌ی مهم کمر همت بستن به تدوین این فقه جدید است.

در این پروژه به علل و عوامل جرم، آثار و مصادیق جرم و راه‌های مبارزه با جرم از نگاه آموزه‌های دینی پرداخته می‌شود.

اسلام دینی جامع است و به منظور جلوگیری از وقوع جرم راه کارهایی ارائه کرده است. که لازم است به آن‌ها توجه شود و این راه کارها به افراد معرفی شود و در جامعه به کار برده شود تا از اثرات سوء جرم به فرد و جامعه جلوگیری شود. این موضوع را می‌توان از ابعاد مختلفی مورد بررسی قرار داد از جمله‌ی این ابعاد بعد فقهی، حقوقی، سیاسی، اخلاقی و تربیتی، روانشناسی و عرفانی می‌باشد. ولی به جهت گسترده بودن موضوع پرداختن به تمامی ابعاد در

این مقال نمی‌گنجد لذا در این پروژه به بررسی موضوع از بعد اخلاقی تربیتی و پایه‌ای از بعد فقهی می‌پردازیم. مسأله بر سر آن است که پیشگیری از وقوع جرم فرآیندی زمانبر و دقیق است که لازم است با دقت به فرآیند آن از ابتدا تا انتها توجه شود.

سؤالات تحقیق

- ۱- علل و عوامل وقوع جرم چیست؟
- ۲- راه‌های پیشگیری از وقوع جرایم چیست؟
- ۳- مصادیق جرم و آثار جرم چیست؟

فرضیه‌ها

- ۱- جهل و نادانی، مهاجرت، تحقیر، معاشرت با مجرمین و... در ارتکاب جرم نقش دارند.
- ۲- تشویق و تنبیه، عدم معاشرت با دوستان ناباب، خدا باوری و آخرت محوری و... در پیشگیری جرم نقش دارند.
- ۳- دزدی، قتل، شرب خمر و... در نا امنی جامعه تأثیر دارند.

هدف تحقیق

با توجه به سخن حضرت علی(ع) که در نهج البلاغه خطبه‌ی ۱۳۱ می‌فرماید: «خدایا تو می‌دانی که جنگ و درگیری ما برای بدست آوردن قدرت و حکومت دنیا و ثروت نبوده بلکه می‌خواستیم نشانه‌های حق و دین تو را به جایگاه خویش بازگردانیم و در سرزمین‌های تو اصلاح را ظاهر کنیم تا بندگان ستم‌دیده‌ات درمان و امان زندگی کنند واضح است که مسأله پیش‌گیری از جرم و جنایات از دیدگاه اسلام ارزش والایی دارد. چرا که در نبود حکومت و جامعه‌ی اسلامی تضمین بخش نسبت به اجرای احکام الهی، پیشگیری از وقوع جرم کاری بس دشوار است و تا تفکر الهی و انسانی در مسئولان جامعه نباشد، بسط هنجارها و منع ناهنجارهای اخلاقی کاری دشوار است. هدف از انجام چنین پژوهشی بررسی نقش فقهی اخلاقی و تربیتی دین در پیشگیری از جرایم می‌باشد.

سابقه‌ی پژوهش

در زمینه تحقیق مورد نظر کتب فراوانی را نمی‌توان یافت که به طور مستقل به این موضوع پرداخته باشند. ولی این موضوع در کتاب‌های مختلف مورد اشاره قرار گرفته که برخی شامل تفاسیر و دیگر کتب می‌شود. برخی از این تفاسیر عبارتند از: تفسیر نمونه ناصر مکارم شیرازی و تفسیر المیزان علامه طباطبایی که در ذیل برخی آیات به آن اشاره شده است. در برخی از کتاب‌های غیر تفسیری مانند دانشنامه‌ی امام علی (ع) نوشته علی اکبر رشاد در جلد پنجم به این موضوع پرداخته شده است.

روش تحقیق

جمع آوری اطلاعات مربوط به تهیه و تدوین این پروژه به صورت کتابخانه‌ای بوده است. به این صورت که پس از استخراج آیات و روایات مربوط، به فیش برداری از تفاسیر، کتب روایی و سایر کتب مربوطه پرداخته و پس از تجزیه و تحلیل، به برقراری پیوند بین مطالب گردآوری شده و متن نهایی که در این پروژه موجود می‌باشد، پرداخته شده است.

زمان اجرایی

تلاش برای تدوین و تنظیم این تحقیق از اسفند ماه ۱۳۸۸ آغاز گردید و در دی ماه ۱۳۸۹ پایان یافت.

و من الله التوفیق

محمدرضا روزبهانی و علیرضا کاوند بروجردی - تهران

۳۰ / ۸ / ۹۳ مطابق با ۲۸ / محرم الحرام / ۱۴۳۶ ق.

تعریف جرم از نظر لغوی و اصطلاحی

جرم در لغت به معنای «تجاوز و گناه»^۱، «قطع کردن، وادار کردن»^۲، «ذنب، تعدی، بزه، جناح، عصیان، اثم، مأثم. معصیت و خطا»^۳ می‌باشد.

در اصطلاح «از مجموع قوانین جزائی و قانونی اساسی چنین استنباط می‌شود که جرم، عملی مثبت یا منفی است که قانون آن را منع کرده و برای ارتکاب آن مجازاتی مقرر شده هر گاه مرتکب بقصد آن را انجام داده باشد»^۴.

«معنای ارائه شده از جرم را می‌توان در دو دسته‌ی مضیق و موسع طبقه‌بندی کرد. جرم در مفهوم ضیق، همان تعریف قضایی و قانونی خود را دارد؛ هر فعل یا ترک فعلی که در قانون برای آن مجازات یا اقدام‌های تأمینی در نظر گرفته شده است. شاخصه‌ی مفهوم جرم در معنا مضیق آن، دخالت دولت آن هم بیشتر به شکل سرکوب‌گرانه است که از آن به «مجازات» تعبیر می‌شود.

آن چه در مباحث جرم‌شناسی و پیشگیری از جرم، از این واژه اراده می‌شود، معنای موسع آن است که هر نوع رفتار مخالف با هنجارها و معیارهای مورد پذیرش جامعه را در بر می‌گیرد؛ اعم از آن که مجازاتی برای آن در قانون لحاظ شده یا نشده باشد»^۵.

پیشگیری: «جلوگیری، عمل پیشگیر، دفع، منع سرایت مرض، تقدم به حفظ، صیانت»^۶

وقوع در لغت به معنای: «افتادن بر روی چیزی، سقوط کردن است»^۷ در اصطلاح به معنای «آن امر یا آن کار انجام و واقع شد»^۸

-
- ۱ - ابن منظور، محمد بن مکرم. لسان العرب، ج ۱۲. بیروت: دار الفکر: سوم: ۱۴۱۶. ص ۹۴.
 - ۲ - حاج سید جوادی، احمد صدر، بهاء‌الدین خرمشاهی، کامران فانی، محسن یوسفی اشکوری. دایره المعارف.
 - ۳ - تشیع، ج ۵. تهران: شهید بهشتی: اول: ۱۳۷۵. ص ۳۳۷.
 - ۴ - دهخدا، علی اکبر. لغت نامه دهخدا؛ ج ۵. تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران: اول: ۱۳۷۳. ص ۶۷۲۲.
 - ۵ - گاستون، استفان و ژرژ لولاسور. حقوق جزایی عمومی، ج ۱. ترجمه: حسن دادبان. تهران: دانشگاه علامه طباطبائی: اول: ۱۳۷۷. ص ۱۵۰.
 - ۶ - معین، محمد. فرهنگ فارسی، ج ۱. تهران: امیر کبیر: یازدهم: ۱۳۷۶. ص ۹۳۳.
 - ۷ - محمد بن مکرم ابن منظور. پیشین، ج ۸. ص ۴۰۲.
 - ۸ - افرام بستانی، فؤاد. ترجمه منجد الطلاب. ترجمه: محمد بندر ریگی. تهران: انتشارات اسلامی: پانزدهم: ۱۳۷۷. ص ۶۸۷.

دین در لغت به معنای: «حکومت، مسلک، هر چیزی که با آن خدا را عبادت می‌کنند؛ پرهیزکاری، بندگی اخلاق، تدبیر می‌باشد»^۱ و در اصطلاح «پرستش و پاداش و بطور استعاره درباره‌ی شریعت بکار می‌رود. دین - مثل - ملت - است. ولی آن را به اعتبار پرستش و اطاعت از شریعت دین می‌گویند»^۲

«مجموعه‌ی آموزش‌هایی که بوسیله‌ی پیغمبری ارائه و بوسیله برخی پیروانش گرد آوری تنظیم یا تکمیل شده است»^۳.

آموزه: «آموختن، عمل آموختن، تعلیم، بیاموختن، بیگاهانیدن»^۴.

معنای اصطلاحی پیشگیری: در معنای اصطلاحی پیشگیری به حوزه‌های متعدد به خودش بستگی دارد یکی از آن حوزه‌ها، جرم‌شناسی که به عنوان مثال آقای گسن می‌گوید: «از نقطه نظر علمی می‌توان گفت که مراد از پیشگیری، هر فعالیت یا سیاست جنایی است که غرض انحصاری یا غیرکلی آن، تحدید حدود امکان پیشامد مجموعه‌ی اعمال جنایی از راه غیرممکن الوقوع ساخت یا دشوار نمودن یا احتمال وقوع آن‌ها را پایین آورد، بدون این که به تهدید کیفر یا اجرای آن متوسل شد»^۵.

۱ - همان، ص ۱۶۸.

۲ - صدری افشار، غلامحسین، نسرین حکمی و نسترن حکمی. فرهنگ فارسی امروز. تهران: مؤسسه نشر کلمه: اول: ۱۳۷۳. ص ۳۹۳.

۳ - راغب اصفهانی، ابوالقاسم حسین بن محمد بن فضل. المفردات فی غریب القرآن. ترجمه: غلامرضا خسروی حسینی تهران: مرتضوی: سوم: ۱۳۸۳. ص ۶۹۹.

۴ - محمد معین. پیشین، ج ۱، ص ۳۰۲.

۵ - گسن، رمون. جرم‌شناسی کاربردی. ترجمه: مهدی کی‌نیا. تهران: نشر مترجم: اول: ۱۳۷۰. ص ۱۳۳.

بخش اول: بررسی برخی از علل و عوامل جرم

انسان از روزی که پا به عرصه‌ی وجود نهاده که همواره با پدیده‌ای به نام جرم مواجه بوده است. و تاریخ تمام جوامعی که در روی این کره‌ی خاکی بوده‌اند حکایت از آن دارد که حیات بشری خالی از جرم نبوده است.

پژوهشگران زیادی درباره‌ی عوامل و زمینه‌های وقوع جرم به تحقیق و بررسی پرداخته‌اند و نظر خود را درباره‌ی علل وقوع جرم ارائه کرده‌اند. البته تبیین علل وقوع جرم در آموزه‌های دینی ما (اسلام) از طریق قرآن و روایات معصومین (ع) به دست ما رسیده است. در این جا به زمینه‌های جرم از دیدگاه آموزه‌های دینی پرداخته می‌شود. زمینه‌هایی که در اینجا به طور مختصر به آن‌ها پرداخته می‌شود، که عبارتند از:

۱. زمینه‌ی فرهنگی و تربیتی

۲. خانوادگی

۳. اقتصادی

۴. اجتماعی

۵. روانی

۶. سیاسی

۱-۱- زمین‌های فرهنگی و تربیتی جرم

۱-۱-۱- جهل و نادانی

جهل و نادانی زمینه جرم را در انسان بوجود می‌آورد و او را به سوی جرم و جرم‌های متعدد می‌کشاند. جهل به خدا، جهل به هدف از آفرینش، جهل به آثار جرم و... از جمله علل جرم می‌باشد.

اگر کمی به زندگی گذشتگان دقت کنیم می‌بینیم که بیشتر جرم‌هایی که اتفاق افتاده است بیشتر بر اثر جهل و نادانی بوده است. قرآن کریم به بدین امر نیز اشاره کرده است. برای نمونه به آیه ذیل اشاره می‌نماییم:

﴿قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ جَاهِلُونَ﴾^۱

«یوسف به برادران گفت: آیا دانستید که با یوسف و برادرش (بنیامین) چه کردید؟ آن‌گاه که جاهل بودید.»

در تفسیر جوامع الجامع آمده است:

«بعضی گفته‌اند «اذ انتم جاهلون» این است که شما در آن وقت کودک یا جوان بودید زیرا در این دوران است که جهل و نادانی بر انسان چیره می‌شود»^۲.

در این آیه و آیات دیگر قرآن کریم یکی از زمینه‌های جرم را جهل و نادانی معرفی می‌کند. در روایات نیز، بسیار آمده که جهل، زمینه‌ی جرم است. در اینجا به ذکر چند نمونه پرداخته می‌شود:

۱- امام علی (ع) می‌فرماید: «العلمُ أصلُ كلِّ خيرٍ... و الجهلُ أصلُ كلِّ شرٍّ؛ علم ریشه‌ی هر خیر و جهل ریشه‌ی هر شری است.»^۳

۱ - یوسف، ۸۹.

۲ - طبرسی، فضل بن حسن. تفسیر جوامع الجامع، ج ۳. ترجمه ی: حبیب روحانی. مشهد: مؤسسه چاپ آستان رضوی؛ سوم: ۱۳۸۳، ص ۳۰۴.

۳ - آمدی، عبدالواحد. غرر الحکم و دررالکلم، ج ۱. تهران: انتشارات دانشگاه تهران: چهارم: ۱۳۷۳، ص ۲۰.